بسم الله الرحمن الرحيم

چارچوب حقوقی

حمایت از طب سنتی

سمیرا غلام دخت

مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی
تهران ـ ۱۳۹۵

سرشناسه	: غلام‌دخت، سمیرا، ۱۳۶۴ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام ـ Iran. Laws, etc.
عنوان و نام پدیدآور	: چارچوب حقوقی حمایت از طب سنتی/سمیرا غلام‌دخت.
مشخصات نشر	: تهران: موسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهر دانش، ۱۳۹۵.
مشخصات ظاهری	: ۱۸۹ص.
شابک	: ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۴۰-۸۳-۵
وضعیت فهرست نویسی	: فیپا
یادداشت	: کتابنامه: ص.۱۸۷ - ۱۸۹.
موضوع	: پزشکی جایگزین -- قوانین و مقررات -- ایران
موضوع	: Alternative medicine -- Law and legislation – Iran
موضوع	: پزشکی سنتی-- ایران
موضوع	: Traditional medicine—Iran
موضوع	: مالکیت معنوی
موضوع	: Intellectual property
موضوع	: مالکیت معنوی -- ایران
موضوع	: Intellectual property -- Iran
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۵ ۸غ۴ب/KMH۳۱۰۳
رده بندی دیویی	: ۳۴۴/۵۵۰۴۱
شماره کتابشناسی ملی	: ۴۵۵۰۴۷۳

با مراجعه به فروشگاه اینترنتی شهردانش از مزایای خرید آنلاین و تخفیف ویژه برخوردار شوید

www.**shahredanesh**.com

عنوان : **چارچوب حقوقی حمایت از طب سنتی**

تألیف :**سمیرا غلام دخت**

ناشر : مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهردانش

نوبت چاپ : اول

تاریخ چاپ : ۱۳۹۵

شمارگان : ۳۰۰

شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۸۰۴۰-۸۳-۵

بهاء : ۸۰,۰۰۰ تومان

حق چاپ محفوظ است.

تهران ـ خیابان کریم خان زند ـ خیابان سنایی ـ خیابان نهم ـ خیابان گیلان ـ پلاک ۵

کد پستی ۱۵۸۵۷۴۳۱۱۱ صندوق پستی: ۱۵۸۷۵/۴۵۳۹ تلفن: ۸۸۸۱۱۵۸۱

نمابر: ۸۸۸۱۱۵۸۰

Email: publication@sdil.ac.ir http://www.sdil.ac.ir

سخن ناشر

توسعه ادبیات حقوقی در هر کشور، نقش مهمی در پیشرفت نظـام حقـوقی آن کشور ایفا می‌نماید. اندیشمندان و پژوهشگران دنیـای بیکـران حقـوق، کـه شیفته نظم‌اند و سرباز عدالت، آموزه‌های علمی و تجربیات عملی خـویش را بـه جامعه حقوقی عرضه می‌دارند تا بتواننـد در تثبیـت و تنـویر نظـم اجتمـاعی و استقرار عدالت و اصلاح و پیشرفت کشور سهیم گردند.

قانونگذار فهیم و آگاه، هیچگاه در مقام تهیه پیش‌نویس و مهیا شدن جهـت وضع قانون، خود را بی‌نیاز از ادبیـات و دکتـرین حقـوقی کشـور و مشـورت بـا خبرگان نخواهد یافت، و هیچگاه مصوبات قبلی خویش را دائمی و مصون از نقد و اصلاح قلمداد نخواهد نمود. قضات متخصص و عدالت‌پیشه نیـز نقـد علمـی و منصفانه آرای خود را مایه تکامل و پیشرفت می‌دانند.

دانشکده‌های حقوق و حوزه‌های علمیه که به مأموریت خطیر تربیت قضات، وکلا، مشاوران حقوقی، سردفتران، پژوهشـگران و اسـاتید حقـوق و فقـه همـت می‌گمارند علاوه بر اینکه از آموزه‌های علمی و قضایی کشور بسیار بهره می‌برنـد متقابلاً رسالت مهمی در غنی‌سازی ادبیـات و دکتـرین حقـوقی کشـور برعهـده دارند.

جمهوری اسلامی ایران به ویژه در دو دهه اخیر پیشـرفت قابـل تـوجهی در توسعه کمّی ادبیات حقوقی کشور را شاهد بوده اسـت. تعـداد کتـب و نشـریات حقوقی منتشره در کشور طی بیست سال اخیر، بـه نسـبت گذشـته بـه مراتـب افزایش یافته است. این دستاورد را باید به فال نیک گرفت و امیدوار بود که این

پیشرفت کمّی به همین میزان با توسعه‌ای کیفی در بارور شدن دکترین حقوقی مورد نیاز کشور همراه باشد و با احترام به حقوق مالکیت فکری دیگران انتشار یابد.

انتشارات مؤسسه مطالعات و پژوهشهای حقوقی شهردانش که همواره سعی داشته است علاوه بر انتشار آثار حاصل از تحقیقات پژوهشکده حقوق، به صورتی هدفمند و با ارزیابی علمی به گزینش و چاپ و انتشار کتابهای حقوقی در حوزه‌ها و موضوعات مورد نیاز جامعه حقوقی کشور مبادرت ورزد، زحمات سرکار خانم **سمیرا غلام دخت** در تألیف کتاب «**چارچوب حقوقی حمایت از طب سنتی**» را ارج نهاده، امیدوار است این کتاب مورد استقبال جامعه حقوقی کشور و مورد استفاده متولیان امر قرار گیرد.

وحید اشتیاق

فهرست مطالب

فهرست علایم اختصاری ۱۷
مقدمه ۱۹
هدف ۲۲
بخش اول کلیات ۲۵
مقدمه بخش اول ۲۷
گفتار اول: حقوق مالکیت فکری ۲۷
بند اول: مفهوم دارایی‌های فکری و حقوق ناشی از آن ۲۸
الف: مفهوم دارایی‌های فکری ۲۸
ب: حقوق ناشی از دارایی‌های فکری ۲۹
اول: حقوق مادی ۳۰
دوم: حقوق معنوی ۳۰
بند دوم: تاریخچه حقوق مالکیت فکری ۳۱
بند سوم: شاخه های حقوق مالکیت فکری ۳۴
الف: حقوق مالکیت صنعتی ۳۴
ب: حقوق مالکیت ادبی و هنری ۳۵
بند چهارم: هدف نظام حقوق مالکیت فکری ۳۶

گفتار دوم: دانش سنتی ۳۸
بند اول: میراث ۳۹
بند دوم: نمودهای فولکلور ۳۹
بند سوم: دانش بومی ۴۰
بند چهارم: مفهوم دانش سنتی ۴۱
بند پنجم: ویژگی‌های دانش سنتی ۴۱
الف: این دانش غالباً خاص جامعه روستایی است ۴۱
ب: از بطن محیط زیست یک قوم برخاسته است ۴۲
پ: دامنه و قلمرو آن در تمامی حوزه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی است ۴۲
ت: بهترین و سازگارترین شیوه بهره‌برداری و زندگی در محیط خاص است ۴۲
ث: انتقال آن از نسلی به نسل دیگر از طریق شفاهی و تجربی است ۴۲
ج: زندگی بشری را برتر از دیگر عناصر جاندار و بی‌جان نمی‌داند، بلکه تمام اقسام حیات به هم وابسته‌اند ۴۳
چ: کل نگر بودن ۴۳
ح: مبتنی بر تحولات زمانی یک ملت است ۴۳
خ: دربرگیرنده ابداعات و خلاقیت‌های جوامع بومی و محلی است.. ۴۴
د: به طور مشاع بوده و متعلق به فرد خاصی نیست ۴۴
ذ: هدف از ایجاد آن نه کسب سود، بلکه تسهیل زندگی جوامع انسانی است ۴۴

ر: طب سنتی طبق قوانین و آیین‌های عرفی تحت مدیریت و تملک قرار گرفته و به سهولت قابل انتقال و لیسانس به اشخاص خارج از جامعه نمیباشد ۴۵
بند ششم: مقایسه میراث، نمودهای فولکلور و دانش بومی با دانش سنتی ۴۵
بند هفتم: مفهوم سنتی در واژه دانش سنتی ۴۶
بند هشتم: دارندگان یا صاحبان دانش سنتی ۴۷
بند نهم: مشکلات دارندگان دانش سنتی ۴۸
الف: عدم حمایت از دانش سنتی تحت نظام کنونی مالکیت فکری. ۴۸
ب: وقوع سرقت زیستی ۴۹
پ: خطر از بین رفتن دانش سنتی ۵۰
ت: عدم احترام به دانش سنتی (غیرعلمی دانستن آن) ۵۰
ث: عدم وجود قوانین شفاف در رابطه با استفاده مناسب از دانش سنتی ۵۱
ج: مسأله حمایت بین‌المللی از دانش سنتی ۵۱
بند دهم: انتظارات و نیازهای دارندگان دانش سنتی از نظام حقوق مالکیت فکری ۵۱
گفتار سوم: طب سنتی ۵۳
بند اول: مفهوم طب سنتی ۵۴
بند دوم: تاریخچه طب سنتی در ایران ۵۴
بند سوم: شاخه‌های طب سنتی ۵۷
الف: طب سنتی چین ۵۷
ب: آیورودا ۵۷
پ: طب یونانی ۵۸

ت: طب سوزنی ۵۸
ث: هومیوپاتی ۵۹
ج: ماساژ درمانی ۵۹
چ: رایحه درمانی ۶۰
ح: کایروپراکتیک ۶۰
خ: رفلکس درمانی ۶۰
د: یوگا ۶۱
بند چهارم: ویژگی‌های طب سنتی ۶۱
گفتار چهارم: حمایت از طب سنتی ۶۲
بند اول: مبانی نظری حمایت از طب سنتی ۶۲
الف: مبانی فقهی ۶۲
اول: قاعده ید ۶۲
دوم: قاعده تسلیط ۶۴
سوم: قاعده صحت ۶۶
چهارم: قاعده سبق ۶۷
پنجم: قاعده لاضرر ۶۸
ششم: قاعده احترام مال مردم ۶۹
ب: مبانی فلسفی ۷۱
اول: نظریه اصالت منفعت ۷۱
دوم: نظریه کار ـ مالکیت ۷۳
سوم: نظریه قرارداد اجتماعی ۷۴
بند دوم: انواع حمایت در نظام حقوق مالکیت فکری ۷۵
الف: حمایت مثبت ۷۵
ب: حمایت تدافعی ۷۵

بند سوم: اهمیت حمایت از طب سنتی ۷۵
بند چهارم: ضرورت حمایت از طب سنتی..... ۷۷
الف: پرونده زردچوبه..... ۷۸
ب: پرونده نیم..... ۷۹
جمع‌بندی بخش اول ۸۰
بخش دوم حمایت از طب سنتی تحت نظام کنونی حقوق مالکیت فکری..... ۸۳
مقدمه بخش دوم ۸۵
گفتار اول: حمایت از طب سنتی تحت نظام"حقوق مالکیت ادبی و هنری" ۸۶
بند اول: نظام حقوق مالکیت ادبی و هنری..... ۸۶
الف: مفهوم نظام حقوق مالکیت ادبی و هنری..... ۸۶
ب: شروط حمایت از آثار ادبی و هنری ۸۶
اول: اصالت ۸۷
دوم: نمود عینی ۸۷
پ: حقوق ناشی از نظام مالکیت ادبی و هنری..... ۸۷
اول: حقوق مادی ۸۷
دوم: حقوق معنوی..... ۸۸
بند دوم: ناسازگاری ماهیت طب سنتی با نظام حقوق مالکیت ادبی و هنری..... ۸۹
گفتار دوم: حمایت از طب سنتی تحت نظام "حق اختراع" ۹۴
بند اول: نظام حق اختراع ۹۴

الف: مفهوم اختراع ۹۴
ب: مفهوم حق اختراع ۹۵
پ: شروط حمایت از اختراعات ۹۶
اول: جدید بودن ۹۶
دوم: گام ابتکاری ۹۷
سوم: کاربرد صنعتی ۹۸
ت: حقوق ناشی از نظام حق اختراع ۹۸
بند دوم: معایب حمایت از طب سنتی تحت نظام حق اختراع ۹۸
گفتار سوم: حمایت از طب سنتی تحت نظام "نشانه‌های جغرافیایی" ۱۰۵
بند اول: نظام نشانه‌های جغرافیایی ۱۰۶
الف: مفهوم نشانه‌های جغرافیایی ۱۰۶
ب: شروط حمایت از نشانه‌های جغرافیایی ۱۰۷
پ: اسامی مبدأ ۱۰۸
ت: نشانه منبع ۱۰۸
ث: مفهوم حمایت در نظام نشانه‌های جغرافیایی ۱۰۹
بند دوم: مزایا و معایب حمایت از طب سنتی تحت نظام نشانه‌های جغرافیایی ۱۰۹
الف: مزایای حمایت از طب سنتی تحت نظام نشانه‌های جغرافیایی ۱۱۰
ب: معایب حمایت از طب سنتی تحت نظام نشانه‌های جغرافیایی.. ۱۱۲
گفتار چهارم: حمایت از طب سنتی تحت نظام "علایم تجاری".... ۱۱۷
بند اول: نظام علایم تجاری ۱۱۷
الف: مفهوم علامت تجاری ۱۱۷

ب: انواع علامت ۱۱۹
پ: حقوق ناشی از نظام علایم تجاری ۱۲۰
بند دوم: مزایا و معایب حمایت از طب سنتی تحت نظام علایم تجاری ۱۲۰
الف: مزایای حمایت از طب سنتی تحت نظام علایم تجاری ۱۲۰
ب: معایب حمایت از طب سنتی تحت نظام علایم تجاری ۱۲۲
گفتار پنجم: حمایت از طب سنتی تحت نظام "اسرار تجاری" ۱۲۳
بند اول: نظام اسرار تجاری ۱۲۳
الف: مفهوم اسرار تجاری ۱۲۴
ب: شروط حمایت از اسرار تجاری ۱۲۴
پ: حقوق ناشی از نظام اسرار تجاری ۱۲۵
بند دوم: مزایا و معایب حمایت از طب سنتی تحت نظام اسرار تجاری ۱۲۷
الف: مزایای حمایت از طب سنتی تحت نظام اسرار تجاری ۱۲۷
ب: معایب حمایت از طب سنتی تحت نظام اسرار تجاری ۱۲۸
گفتار ششم: حمایت از طب سنتی تحت نظام "رقابت مکارانه" ... ۱۳۱
بند اول: نظام رقابت مکارانه ۱۳۱
بند دوم: مزایا و معایب حمایت از طب سنتی تحت نظام رقابت مکارانه ۱۳۲
الف: مزایای حمایت از طب سنتی تحت نظام رقابت مکارانه ۱۳۳
ب: معایب حمایت از طب سنتی تحت نظام رقابت مکارانه ۱۳۳
جمع بندی بخش دوم ۱۳۳
بخش سوم حمایت از طب سنتی تحت نظام خاص ۱۳۵
مقدمه بخش سوم ۱۳۷

گفتار اول: تلاش‌های بین‌المللی در خصوص حمایت از طب سنتی تحت نظام حقوق مالکیت فکری ۱۳۷
بند اول: مقاوله‌نامه ۱۶۹ سازمان جهانی کار ۱۳۸
بند دوم: کنفرانس سازمان ملل در خصوص محیط زیست و توسعه ۱۴۰
الف: بخش ۲۶ دستور جلسه ۲۱ ..... ۱۴۱
ب: بیانیه ریو ۱۴۱
پ: کنوانسیون تنوع زیستی ۱۴۲
بند سوم: بیانیه سازمان ملل متحد در خصوص حقوق مردم بومی ۱۴۷
بند چهارم: وایپو ۱۴۸
الف: مقررات نمونه برای قانونگذاری ملی در خصوص حمایت از نمودهای فولکلور در مقابل بهره‌برداری غیرقانونی و دیگر اقدامات مضر ۱۴۹
ب: تشکیل گروه‌های حقیقت یاب ۱۵۰
پ: ایجاد کمیته بین‌الدولی مالکیت فکری، منابع ژنتیک، دانش سنتی و فولکلور ۱۵۰
بند پنجم: سازمان تجارت جهانی ۱۵۲
بند ششم: سازمان بهداشت جهانی ۱۵۴
گفتار دوم: طراحی نظام خاص برای حمایت از طب سنتی ۱۵۶
بند اول: مفهوم نظام خاص ۱۵۷
بند دوم: طرح نظام خاص حمایت از طب سنتی در سطح ملی ۱۵۸
الف: هدف حمایت ۱۵۸
اول: حفاظت ۱۵۹
دوم: حمایت حقوقی ۱۶۱

۱- حمایت تدافعی ۱۶۱
۱-۱- ایجاد بایگانی یا پایگاه داده از طب سنتی ۱۶۲
۱-۱-۱- رضایت قبلی آگاهانه ۱۶۳
۱-۱-۲- حق دسترسی ۱۶۴
۱-۱-۳- پرداخت حق‌الزحمه و تسهیم منافع ۱۶۴
۱-۱-۴- محتوای افشا ۱۶۶
۱-۲- افشای منشأ منابع ژنتیک و طب سنتی مربوط ۱۶۶
۲- حمایت مثبت ۱۶۷
۱-۲- شناسایی حق مالکیت برای دارندگان طب سنتی ۱۶۷
۲-۲- نظام مسئولیت مدنی ۱۶۸
ب: موضوع مورد حمایت ۱۶۹
پ: معیارهای حمایت ۱۶۹
ت: تشریفات حمایت ۱۷۱
ث: صاحبان حق ۱۷۲
ج: مستثنیات حقوق اعطایی ۱۷۳
چ: ضمانت اجرا ۱۷۴
ح: انعقاد قرارداد ۱۷۵
خ: انقضای حقوق ۱۷۵
بند سوم: طرح نظام خاص حمایتی در سطح بین‌المللی ۱۷۶
اصل رفتار عادلانه ۱۷۷
اصل توجه کافی ۱۷۸
جمع‌بندی بخش سوم ۱۸۲
نتیجه‌گیری و پیشنهادها ۱۸۳
فهرست منابع و مآخذ ۱۸۷
فهرست منابع فارسی ۱۸۷

الف: کتب ۱۸۷
ب: مقالات ۱۸۸
پ: پایان نامه‌ها ۱۸۹
فهرست منابع انگلیسی ۱۸۹

فهرست علایم اختصاری

ABS	Access and Benefit-Sharing
CBD	Convention on Biological Diversity
CIEL	Center for International Environmental Law
CIPR	Commission on Intellectual Property Rights
CSIR	Council of Scientific and Industrial Research
DTI	Department Trade and Industry
EPO	European Patent Office
FAO	Food and Agriculture Organization of the United Nations
ICG	Introgovernmental Committee on Intellectual Property and Genetic Resources, Traditional Knowledge and Folklore of WIPO
IK	Indigenous Knowledge
ILO	International Labour Organization
IP	Intellectual Property
IPRs	Intellectual Property Rights
NGOs	Non-Governmental Organization
PIC	Prior Informed Consent
TCM	Traditional Chinese Medicine
TK	Traditional Knowledge
TKDL	Traditional Knowledge Digital Library
Trips	Agreement of Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights
Trm	Traditional Medicine
UN	United Nations
UNCED	United Nations Conference on Environment and Development
UNCTAD	United Nations Conference on Trade and Development
USPTO	United States Patent and Trademark Office
UPOV	United Protection of Varieties
WCED	World Committee on Environment and Development
WHO	World Health Organization
WIPO	World Intellectual Property Organization
WTO	World Trade Organization

مقدمه

نظام حقوق مالکیت فکری برآیند سیر تاریخی پیشرفت تمدن است که در پاسخ به نیاز زمانه در ضرورت حمایت از دارایی‌های فکری پا به عرصه وجود گذاشت. اگر چه نیروی تفکر و تعقل ذاتی وجود انسان بوده و بشر از نخستین روزگارانی که قدم به جهان هستی نهاد همواره تلاش نموده تا با بهره‌گیری از نیروی فکر و اندیشه خویش بر مشکلات فایق آمده و راهی برای بقا و زیستن و تسهیل زندگی بیابد، اما با وقوع انقلاب صنعتی بود که مفهوم دارایی‌های فکری در کنار دارایی‌های عینی شکل گرفت و ضرورت حمایت حقوقی از صاحبان اندیشه بیش از پیش احساس شد.

انقلاب صنعتی به عنوان سرآغازی برای پیشرفت و مدرنیته با تلاش برای امحای مظاهر زندگی سنتی و از جمله طب سنتی همراه بود. این آغاز، پایان دانشی بود که با عنوان طب سنتی تبلور آمیزه‌ای از عناصر طبیعت خدادادی و تلاش‌های فکری بشر در پیچ و خم‌های تاریخ در جستجوی یافتن چاره‌ای برای حفظ سلامت و درمان بیماری‌ها محسوب می‌شد.

سالیان متمادی طب سنتی به عنوان دانشی در نظر گرفته می‌شد که در تقابل با طب مدرن که وامدار تمدن غربی است درمانده و بعضاً در برخی زمینه‌ها غیرعلمی و حتی خرافی به حساب می‌آمد. گویی صنعتی شدن و مدرنیته همراه با انهدام مظاهر زندگی سنتی پاسخی برای تمام رنج‌ها و دردهای بشری بود. اما گذر زمان روی دیگر جهان مدرن را نمایان ساخت.

امحای هزاران هزار گونه گیاهی و جانوری، آلودگی آب‌ها، آلودگی هوا، بروز بیماری‌های لاعلاجی چون سرطان و اماس، افزایش بیماری‌های قلبی، سکته، بیماری‌های روحی و روانی، همه و همه ارمغان مدرنیته برای بشر معاصر بود. به تدریج آثار منفی داروهای شیمیایی بر بدن انسان آشکار گشت و ناتوانی طب نوین در درمان بسیاری از بیماری‌ها به اثبات رسید و این بار بشر مأیوس از صنعتی شدن به سوی آنچه سال‌ها در امحای آن کوشیده بود، بازگشت.

بازگشت به گذشته به دو دلیل ضرورت حمایت حقوقی از طب سنتی را آشکار کرد، اول اینکه بشر باید تلاش می‌کرد آنچه را که سال‌ها در راه امحای آن گام برداشته بود، محافظت کند. دوم اینکه به دنبال بازشناسی ارزش و اهمیت طب سنتی در حفظ بقا و سلامت بشر و محیط زیست وی سرقت‌های زیستی متعددی به وقوع پیوست که موجبات تضییع حقوق جوامع بومی و محلی را نسبت به دارایی‌های فکری ایشان فراهم آورد.

طب سنتی از جهات گوناگونی حایز اهمیت است؛ اول اینکه بسیاری از مردمان کشورهای در حال توسعه به دلیل هزینه‌های گزاف داروهای مدرن برای برآوردن نیازهای بهداشتی و درمانی خود به طب سنتی وابسته‌اند. هم چنین کاشت و فروش داروهای گیاهی نیز منبع درآمد مهمی برای این مردمان محسوب می‌شود. وقوع سرقت زیستی و اکتساب حقوق مالکیت فکری نسبت به منابع ژنتیک و طب سنتی دسترسی جوامع بومی و محلی را به این منبع مهم درآمد و تأمین دارو محدود می‌کند. از سوی دیگر با آشکار شدن آثار منفی داروهای شیمیایی بر بدن انسان و به اثبات رسیدن ناتوانی طب نوین در درمان بسیاری از بیماری‌ها، اولاً اقبال به طب سنتی در کشورهای توسعه یافته نیز رو به گسترش است، ثانیاً طب سنتی منبعی الهام‌بخش برای ابداع داروهای نوین است و عدم حمایت حقوقی از آن انگیزه حفاظت، افشا و توسعه آن را در جوامع بومی و محلی از بین می‌برد.

به عقیده مردمان این جوامع نظام کنونی مالکیت فکری نه تنها در راستای حمایت از دارایی‌های فکری جوامع بومی و محلی نبوده، بلکه بعضاً اکتساب غیرقانونی آن را نیز تسهیل می‌کند. در حالی که اگر نظام مالکیت فکری با هدف حمایت از اندیشه‌های بشری و صاحبان آن وارد عرصه حقوق شده، بایستی همانگونه که دارایی‌های فکری جوامع غربی را تحت حمایت خویش قرار داده، جایگاهی نیز برای حمایت از دارایی‌های فکری جوامع بومی و محلی در نظر بگیرد. در تأیید این دیدگاه می‌توان به اعلامیه جهانی حقوق بشر تمسک جست که در ماده (۱) بیان می‌دارد: تمامی افراد بشر از لحاظ حیثیت و حقوق با هم برابرند و طبق بند (ب) ماده (۲۷) این اعلامیه، "هر کس حق دارد از حمایت منافع معنوی و مادی آثار علمی، فرهنگی و هنری خود برخوردار شود."

بنابراین اگر نظام مالکیت فکری ثمره فکر و اندیشه یک نفر را ارج می‌نهد، نباید حاصل ابتکار و خلاقیت هزاران هزار مردمان یک سرزمین را به دیده اغماض بنگرد. بی شک وجدان بیدار و عقل سلیم نیز چنین بی عدالتی را بر نمی‌تابد.

آنگونه که از اسناد، مدارک و شواهد برمی‌آید سرزمین پهناور ایران نیز یکی از غنی‌ترین کشورها در زمینه طب سنتی و منابع ژنتیک محسوب می‌شود. طبق بررسی‌های تاریخی انجام شده تاریخچه طب از زمانی حدود ۸ هزار سال پیش از میلاد مسیح و از شکارچیان ایران باستان آغاز می‌شود که با انتقال به هند شالوده مکتب آیورودا و با ورود به یونان مبنای طب عربی، یونانی می‌گردد. این کشور در حال حاضر وارث بیش از هفده هزار جلد کتاب در زمینه طب سنتی بوده و با برخورداری از ۱۱ اقلیم آب و هوایی از ۱۳ اقلیم آب و هوایی جهان، دارای ۱۸۰۰ گونه گیاهان دارویی است که این میزان در کل اروپا به ۸۰۰گونه می‌رسد.

بنابراین مسایل مذکور در فوق ما را بر آن داشت تا موضوع این کتاب را به چارچوب حقوقی حمایت از طب سنتی اختصاص دهیم. به عبارت دیگر در این کتاب برآنیم تا به بررسی امکان حمایت حقوقی از طب سنتی به عنوان مصداق نوینی از دارایی‌های فکری تحت این نظام بپردازیم.

هدف

این کتاب ارایه راهکاری در خصوص حمایت از طب سنتی به عنوان یکی از مصادیق نوین دارایی‌های فکری و بخشی از هویت و میراث فرهنگی جوامع و حمایت از حقوق جوامع بومی و محلی نسبت به طب سنتی به عنوان حافظان و صاحبان اصلی این دانش است.

با توجه به موضوع و هدف مذکور سؤال اصلی در باب حمایت از طب سنتی این است که آیا نظام حقوق مالکیت فکری قادر به حمایت از حقوق جوامع بومی و محلی در خصوص طب سنتی می‌باشد؟از این سؤال اصلی می‌توان سؤالات دیگری را به شرح زیر استخراج و مطرح کرد:

ضرورت‌های حمایت از مصادیق حقوق مالکیت فکری مانند اختراعات، نشانه‌های جغرافیایی و ... در خصوص طب سنتی نیز وجود دارد؟

آیا نظام کنونی حقوق مالکیت فکری در حال حاضر قادر به حمایت از طب سنتی می‌باشد؟

آیا به علت ویژگی‌های منحصر به فرد طب سنتی نظام ویژه‌ای برای حمایت از آن لازم است؟

این کتاب در سه بخش تنظیم شده است: در بخش اول به بیان کلیاتی در باب مفهوم مالکیت فکری، مفهوم دانش سنتی و طب سنتی، مبانی نظری حمایت از طب سنتی و ضرورت و اهمیت حمایت از طب سنتی می‌پردازیم. در بخش دوم امکان حمایت از طب سنتی تحت هر یک از نظام‌های حقوق مالکیت فکری مورد بررسی و مداقه قرار می‌گیرد. در بخش سوم به بررسی

تلاش‌های بین‌المللی انجام شده در خصوص حمایت از طـب سـنتی پرداختـه و طرح نظام خاص حمایتی از طب سنتی در سطح ملی و بین‌المللی ارایه می‌شود و نهایتاً نتیجه مباحث فوق آورده خواهد شد.

بخش اول

کلیات

مقدمه بخش اول

همانطور که بیان شد، موضوع این نوشتار چارچوب حقوقی حمایت از طب سنتی است. بنابراین به منظور درک و شناخت بهتر موضوع، آشنایی اولیه با مفاهیم بنیادین آن ضرورت دارد. در راستای تحقق این مهم بخش نخست این پژوهش را تحت عنوان کلیات به چهار گفتار تقسیم کرده‌ایم. در گفتار اول به ترسیم چهارچوب کلی نظام حقوق مالکیت فکری پرداخته‌ایم. در گفتار دوم ابتدا مفاهیم میراث، نمودهای فولکلور، دانش بومی، دانش سنتی و دارندگان آن تبیین و سپس مشکلات، انتظارات و نیازهای آنان از نظام حقوق مالکیت فکری آورده شده است. گفتار سوم اختصاص به تشریح مفهوم طب سنتی، شرح مختصری از تاریخچه طب سنتی ایران و مهم‌ترین شاخه‌های آن داشته و سرانجام در گفتار چهارم مفهوم حمایت و انواع آن، مبانی نظری حمایت از طب سنتی تحت نظام حقوق مالکیت فکری و اهمیت و ضرورت حمایت از طب سنتی آمده است.

گفتار اول: حقوق مالکیت فکری[1]

آدمی از نخستین روزگارانی که قدم به این کره خاکی نهاد، تلاش نمود تا با استفاده از قوه تفکر و خلاقیت خویش راهی برای بقا و زیستن و تسهیل زندگی بیابد. رنج بشر در مواجهه با سختی‌ها همواره به صورت نیروی محرکی عمل - کرده که او را به سمت خلاقیت و نوآوری برای رهایی از مرارت‌ها سوق داده است. بشر نخستین می‌کوشید تا با بهره‌گیری از امکانات طبیعت پیرامون، بر مشکلات خویش فایق آید. بنابراین مشاهده می‌شود که جوامع بشری با توجه به محیط جغرافیایی خویش سیر متفاوتی از تاریخ تمدن را پیموده و

1. Intellectual Property Law